

УДК [347:623.443](477)

І. І. Соколов

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗБРОЮ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджено сучасний стан нормативного забезпечення права громадян на зброю. Висвітлено закордонний досвід у цій сфері. Надано пропозиції із вдосконалення нормативного забезпечення права громадян на зброю, зокрема щодо найскорішого прийняття комплексного закону про зброю.

Исследовано современное состояние нормативного обеспечения права граждан на оружие. Освещен зарубежный опыт в этой сфере. Предложены рекомендации по усовершенствованию нормативного обеспечения права граждан на оружие, в частности относительно срочного принятия комплексного закона об оружии.

Current state of legal ensuring human right on weapon is researched. Foreign experience in this field is elucidated. Recommendations on improvement of legal ensuring human right on weapon, in particular, concerning urgent adoption of a complex law on weapon are made.

Будучи матеріальним предметом зовнішнього по відношенню до людини навколишнього світу, зброя здатна задовольнити певні потреби людей, а значить має корисні якості, у силу чого може бути об'єктом цивільних правовідносин. У той же час,

оскільки зброя має досить специфічне призначення – ураження живої або іншої цілі, – вона за певних обставин може являти загрозу інтересам, що охороняються правом.

Як справедливо відмічається в юридичній літературі, безконтрольний обіг зброї може створити загрозу безпеці особистості, суспільства і держави, привести до знищення й ушкодження майна як при навмисних діях, так і у випадку необережного поводження, тому суспільство зобов'язане створити умови, що забезпечували б повну безпеку життя, здоров'я, майнового благополуччя його членів, захист від впливу небезпечних об'єктів, предметів, речовин [1, с. 15]. Зрозуміло, що ці умови не можуть бути створені тільки засобами саморегуляції, що обумовлює необхідність втручання в цей процес держави, однією з функцій якої є забезпечення безпеки особистості і суспільства. При цьому безпека повинна забезпечуватися у суворій відповідності з принципами законності, дотримання балансу життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави.

Розробленням проблеми нормативного забезпечення права громадян на зброю займалися представники різних галузевих наук, серед яких: О. М. Бандурка, П. Д. Біленчук, К. О. Гориславський, О. С. Григор'єва, В. А. Гуменюк, А. В. Корнієць, А. В. Кофанов, С. О. Кузніченко, С. В. Лихачов, В. П. Петков, О. Ф. Сулява, М. П. Федоров, О. С. Фролов. Однак, незважаючи на достатню кількість наукових праць, у яких обґрунтовується доцільність надання громадянам права на володіння певними видами зброї в Україні, позитивний закордонний досвід у цій сфері, дотепер право громадянина на зброю є доволі обмеженим. З огляду на це, метою статті є вироблення рекомендацій із вдосконалення нормативного забезпечення права громадян на зброю.

Сьогодні питання придбання, використання та носіння зброї громадянами регламентуються Постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 р. № 2471-XII, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї» від 12 жовтня 1992 р. № 575, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дозвільну систему» від 12 жовтня 1992 р. № 576, наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металічними снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів» від 21 серпня 1998 р. № 622, наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвер-

дження Положення про порядок придбання, видачі, обліку, зберігання та застосування вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів індивідуального захисту працівниками судів і правоохоронних органів, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 24 липня 1996 р. № 523, наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про порядок видачі народним депутатам України та окремим посадовим особам апарату Верховної Ради України у тимчасове користування вогнепальної зброї, її обліку і зберігання» від 24 липня 1996 р. № 524, наказом Державного комітету рибного господарства України «Про затвердження Інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, носіння і використання вогнепальної зброї, боєприпасів та спеціальних засобів державними інспекторами органів рибоохорони Головриббоду Державного комітету рибного господарства України» від 15 червня 1998 р. № 86 тощо.

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів свідчить про необхідність їх впорядкування, оскільки деякі важливі положення, пов'язані з обігом зброї в Україні, недостатньо врегульовані або ж не врегульовані взагалі. Більш того, специфіка такого об'єкта права власності як вогнепальна зброя з огляду на небезпеку її використання обумовлює необхідність розроблення та прийняття законодавчого акта комплексного порядку.

Правильність такого підходу підтверджує і закордонний досвід. Так, за роки незалежності в США прийнято велику кількість як федеральних законів, так і законів штатів про зброю, серед яких: федеральні закони «Про вогнепальну зброю» (1934 р.), «Про контроль над вогнепальною зброєю» (1968 р.), «Про захист прав власників вогнепальної зброї» (1986 р.). У європейських країнах спостерігається наступна ситуація: у Швеції Закон «Про вогнепальну зброю» прийнято в 1967 р., в Австрії Закон «Про зброю» – 1986 р., у Бельгії Закон «Про зброю» – 1991 р., в Англії Закон «Про вогнепальну зброю» – 1968 р., у Шотландії Закон «Про вогнепальну зброю» – 1969 р. Країни-вихідці з колишнього Радянського Союзу також у більшості своїй мають комплексні законодавчі акти про зброю. Так, у Російській Федерації Закон «Про зброю» прийнято в 1993 р. та 1996 р., у Республіці Білорусь Закон «Про зброю» – 2001 р., у Республіці Молдова Закон «Про зброю» – 1994 р., у Латвійській Республіці Закон «Про обіг зброї» – 2002 р.

Вивчення практики нормативного забезпечення права громадян на зброю дозволяє зробити висновок про те, що в більшості держав світу дозволене володіння ручною вогнепальною зброєю з метою захисту особистості і майна. У ряді держав Європейського союзу та американського континенту відповідними нормативно-правовими актами громадянам надано пра-

во на придбання вогнепальної зброї, а в деяких країнах і бойової зброї з метою самозахисту.

Досвід легалізації вогнепальної зброї в різних країнах свідчить про те, що такий крок сприяє зниженню рівня злочинів проти особи. Наприклад, у тих штатах США, де дозволене приховане носіння зброї, загальний рівень злочинних проявів менше на 22 %, рівень убивств – на 33 %, розбійних нападів – на 36 %, пограбувань – на 37 %, а тяжких тілесних ушкоджень – на 14 %, ніж у середньому в тих штатах, де такого дозволу немає. У 1987 р. Флориді дозволили громадянам купувати зброю. Відтоді злочинність у штаті впала на 21 %, у той час як у цілому по країні виросла на 12 %. У Вашингтоні, столиці США, з 1976 р. влада заборонила володіння пістолетами і револьверами – злочинність там виросла втричі, а в середньому по країні злочинність за той же період виросла на 12 % [2].

Г. Клек, автор книги «Вогнепальна зброя і контроль над нею», стверджує, що в США відбувається значно менше крадіжок з помешкань особи, що супроводжуються насильством або погрозами злочинців стосовно хазяїнів (у США для позначення подібного злочину застосовується термін «гаряча» крадіжка), ніж у країнах, де заборонена вогнепальна зброя. У США «гарячі» крадіжки складають 13 % від загальної кількості; у Великобританії і Нідерландах, де діє тверде антизбройове законодавство, – 45 %. Г. Клек, посилаючись на численні опитування арештованих злочинців, доводить, що вони часто уникають влямуватися в будинки, хазяї яких можуть відкрити вогонь по нападникам [3].

Слід відзначити, що за часи незалежності до Верховної Ради України було подано близько десяти проектів Закону України «Про зброю», серед яких: проект Кабінету Міністрів України від 13 травня 1998 р.; проект народних депутатів О. Ю. Данильчука та В. М. Недригайла від 15 травня 1998 р.; проект народних депутатів Ю. А. Кармазіна та В. В. Мухіна від 10 листопада 1998 р.; проект народних депутатів Ю. А. Кармазіна, В. В. Мухіна, І. Г. Біласа, М. В. Хомича, О. Ю. Данильчука та В. М. Недригайла від 6 червня 2002 р.; проект народних депутатів А. М. Черновецького, О. І. Римарука, О. Ю. Данильчука та В. М. Недригайла від 2 жовтня 2002 р.; проект народних депутатів Й. В. Вінського, В. Й. Развадовського, С. С. Бульби, В. М. Короля, В. С. Зубова від 25 листопада 2002 р.

На сучасному етапі Постановою Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення» від 14 квітня 2010 р. № 2129-VI за основу прийнято проект Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення» № 2105, поданий народними депутатами України В. Р. Мойсиком, В. М. Грицаком, Ю. В. Прокопчуком, Б. М. Пудовим (далі – Проект).

Автори Проекту в ст. 1 дають визначення термінам, які використовуються в ньому. Однак викликає здивування, що зазначена стаття не містить визначення, на наш погляд, найголовнішого з огляду на назву даного законопроекту терміна, а саме: «зброя невійськового призначення». Крім того, вважаємо, що ст. 2 «Види зброї» дещо виходить за межі предмета правового регулювання розглядуваного законопроекту, оскільки містить класифікацію всієї зброї, а мала би – зброї невійськового призначення.

У Проекті пропонується всю зброю поділити на три види: зброя військового призначення; службова зброя; цивільна зброя. Отже, до зброї невійськового призначення за логікою нормативного матеріалу повинна відноситися службова та цивільна зброя. Однак на це в зазначеній статті не вказується.

Автори Проекту у ч. 2 ст. 5 «Зброя самооборони» наголошують, що як зброя самооборони може використовуватися мисливська нарізна та гладкоствольна зброя. Однак у ст. 4 «Мисливська зброя» поряд з вогнепальною довгоствольною нарізною мисливською зброєю та вогнепальною довгоствольною гладкоствольною мисливською зброєю виділяється ще й вогнепальна довгоствольна комбінована мисливська зброя. З огляду на це вважаємо за доцільне доповнити ч. 2 ст. 5 Проекту вказівкою на комбіновану мисливську зброю.

Стаття 11 Проекту передбачає обмеження обігу зброї. Так, на митній території України у службовому та цивільному обігу забороняється:

- 1) автоматична вогнепальна зброя;
- 2) зброя, яка не має відповідних діючих дозволів;
- 3) довгоствольна вогнепальна зброя, призначена для стрільби без прикладу, або зі складеним прикладом;
- 4) пістолети і револьвери під патрон «Флобера» калібром понад 4 мм;
- 5) вкладні нарізні стволи до гладкоствольної мисливської зброї;
- 6) атипова зброя, окрім колекційної;
- 7) зброя, яка не відповідає технічним вимогам, встановленим національними стандартами України та стандартами Міністерства внутрішніх справ України;
- 8) ударно-дробильна холодна зброя, металльні ножі, які відносяться до холодної зброї, та сюрикени;
- 9) зброя самооборони та патрони до неї, уражуючі характеристики яких перевищують норми, визначені Міністерством охорони здоров'я, або недозволені до використання Міністерством охорони здоров'я, або які не відповідають зареєстрованим належним чином криміналістичним вимогам до цільового призначення цієї зброї;

10) патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, які не пройшли сертифікацію, боеприпаси військового призначення та патрони з дробовими снарядами для короткоствольної зброї самооборони;

11) переробка зброї чи боеприпасів до неї, після якої змінюються їхні балістичні та технічні характеристики, у разі відсутності відповідної ліцензії, переробка або пристосування інших предметів для можливого їх використання як зброї чи боеприпасів;

12) використання та носіння спортивної вогнепальної нарізної зброї за межами стрілецьких тирів, стрільбищ, мисливських стендів та місць проведення спортивних змагань;

13) носіння мисливської зброї поза мисливськими угіддями, спеціально відведеними місцями або помешканням;

14) носіння зброї фізичними особами під час та в місцях проведення зборів, мітингів і демонстрацій, культурно-масових заходів та інших масово-публічних заходів;

15) пересилання зброї на території та за межі України.

Автори Проекту передбачили для громадян України можливість придбання за наявності дозволу: 1) вогнепальної гладкоствольної мисливської та спортивної зброї, холодної, у тому числі національної, зброї, пневматичної довгоствольної зброї з кінетичною енергією кулі понад 7,5 Дж, газових пістолетів і револьверів, патрони до яких споряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, по досягненню 18-річного віку; 2) вогнепальної комбінованої і нарізної мисливської зброї та вогнепальної нарізної спортивної зброї – із 21-річного віку. При цьому вогнепальна короткоствольна нарізна спортивна зброя може придбаватися громадянами за умови, що вони є членами спортивних стрілецьких клубів, товариств і мають укладену угоду про зберігання зброї з юридичною особою, яка має на це право згідно з діючим законодавством України; 3) пістолетів і револьверів для відстрілу патронів, споряджених гумовими або іншими аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії – із 21-річного віку.

Слід відзначити, що останні норми Проекту роблять деякий крок уперед на шляху забезпечення належного самозахисту громадян. Однак стосовно пістолетів і револьверів для відстрілу патронів, споряджених гумовими кулями, треба зауважити, що вони є маломощними, не можуть конкурувати з вогнепальною зброєю та в кінцевому результаті не забезпечують належного захисту свого власника від протиправних посягань. До цього слід додати і такий аргумент, що злочинець, побачивши таку зброю, може сприйняти її як вогнепальну і застосувати на випередження власну вогнепальну зброю. Щодо газових пістолетів

тів і револьверів треба погодитися з К. О. Гориславським, який цілком слушно відмічає, що така зброя не завжди дає очікуваний ефект. По-перше, це зумовлено обмеженням терміном дії аерозольних балончиків чи куль, споряджених подразнюючою речовиною. Застосування засобів, споряджених речовинами подразнюючої дії, у яких закінчився термін зберігання, може взагалі ніяк не вплинути на злочинця. По-друге, такі засоби самозахисту потребують певних навичок поводження, адже, наприклад, при зустрічному струмені повітря особа, яка захищається, може сама стати жертвою власного засобу захисту. По-третє, це обмежена дистанція дії таких захисних засобів [4, с. 152]. Використання з метою самозахисту довгоствольної вогнепальної зброї є доволі незручним. Більш того, правила її зберігання та перевезення (має зберігатися вдома в металевій шухляді або сейфі, у розібраному стані, та ще й окремо від патронів) взагалі ставить під питання саму можливість скористатися нею для самозахисту.

Вважаємо, що найбільш ефективною зброєю самозахисту є вогнепальна нарізна короткоствольна зброя. І саме право на володіння такою зброєю необхідно передбачити в національному законодавстві, закріпивши і відмінності її від аналогічної зброї військового призначення.

На підставі з вищезазначеного необхідність прийняття комплексного Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення» не викликає сумнівів. Однак перед цим необхідно ще раз проаналізувати закордонний досвід нормативного забезпечення права громадян на зброю і прийняти рішення виходячи з ментальності нашого народу й євроінтеграційних прагнень України. Також доцільно провести ряд соціологічних досліджень, спрямованих на з'ясування громадської думки щодо обігу зброї в державі, та забезпечити широке обговорення цього питання в засобах масової інформації.

Список літератури: 1. Долгополов А. А. Теоретические основы административно-правовых режимов оборота оружия и взрывчатых веществ в Российской Федерации : монография / А. А. Долгополов. – М. : ВНИИ МВД России, 2006. – 64 с. 2. Подборка фактов о гражданском оружии в разных странах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guner.ru/podborka-faktov-o-grazhdanskom-oruzhii/>. 3. К проблеме свободного доступа к оружию в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vybory.org/articles/651.html>. 4. Гориславский К. О. Право гражданского населения на вогнепальну зброю: теоретико-правові проблеми / К. О. Гориславський // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2004. – № 4. – С. 146–154.

Надійшла до редколегії 08.07.2010